

BO'LAJAK O'QITUVCHILAR TYUTORLIK FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISHLARIDA MUHIM SHAKL VA VOSITALARI

Narzulloyev Yashin Uchqun o'g'li

Navoiy davlat pedagogika instituti "Pedagogika va psixologiya" kafedrası o'qituvchisi, tayanch doktoranti (Phd)

Annotatsiya. Ushbu maqolada tyutorlar faoliyatida qo'llaniladigan shakl va vositalar xorij tajribasi asosida tahlil qilindi. Tyutor talabalar bilan ishlashda qo'llashi mumkin bo'lgan texnologiya va usullar o'rganildi. Bular Case learning" (amaliy vaziyatlar tahliliga asoslangan o'qitish usuli); "Portfolio" (ta'lim natijalarini taqdim etish usuli); "Munozara" (ommaviy muhokamani tashkil etish usuli). Tyutor ish shakllari - konsultatsiyalar, individual va guruhli o'quv mashg'ulotlari (seminarlar), tarbiyaviy tadbirlar, treninglar talabalarning yoshi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda qo'llanilishi pedagogik-psixologik jihatdan ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: tyutor, tyutorlik, tyutorlik texnikasi, tyutorlik faoliyati metodlar, tyutorlik faoliyat vositalari, tyutorlik ishi.

ВАЖНАЯ ФОРМА И ИНСТРУМЕНТЫ ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ТЬЮТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Яшин Нарзуллоев Учкуневич

Преподаватель кафедры «Педагогика и психологии» Навоийский государственный педагогический институт, докторант (Phd)

Аннотация. В данной статье на основе зарубежного опыта проанализированы методы и инструменты, используемые в деятельности репетиторов. Изучены технология и методы, которые может использовать тьютор в работе со студентами. Это «Case Learning» (метод обучения, основанный на анализе практических ситуаций); «Портфолио» (метод презентации результатов обучения); «Дискуссия» (метод организации публичного обсуждения). Педагогически и психологически рассмотрены формы работы тьютора – консультации, индивидуальные и групповые занятия (семинары), образовательные мероприятия, тренинги с учетом возраста и возможностей обучающихся.

Ключевые слова: тьютор, тьюторство, приемы тьюторства, методы тьюторства, средства тьюторства, тьюторская работа.

IMPORTANT FORM AND TOOLS FOR FUTURE TEACHERS IN IMPLEMENTING TUTORING ACTIVITY

Yashin Narzulloyev Uchkunovich

Teacher of "Pedagogy and Psychology" Department, PhD student of Navoi state pedagogical institute

Abstract. In this article, the methods and tools used in the activities of tutors were analyzed on the basis of foreign experience. The technology and methods that the tutor can use in working with students have been studied. These are Case learning» (a teaching method based on the analysis of practical situations); «Portfolio» (a method of presenting educational results); «Discussion» (a method of organizing a public discussion). Tutor forms of work - consultations, individual and group training sessions (seminars), educational events, trainings, taking into account the age and capabilities of students, were considered pedagogically and psychologically.

Key words: tutor, tutoring, tutoring techniques, tutoring methods, tutoring tools, tutoring work.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrda "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi [1] farmoni hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining shu asosda 2021 yil 30 sentabrda qabul qilingan buyrug'i va nizomi [2] asosida Oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik tizimi joriy qilindi. Tyutorlik tizimida oliy ta'lim dargohlaridan jamiyat uchun kerakli va uni boshqaradigan yetuk mutaxassislar tayyorlash zamon talabiga mos, irodali, har tomonlama mulohazali, bunyodkorlik g'oyasiga sodiq yosh kadrlarni tarbiyalash tarbiya jarayonini tizimli va samarali amalga oshirishning muhim shakl va vositalari asosida talaba shaxsini rivojlantirish, ularni ta'lim muassasasi, respublika va xalqaro miqyosdagi tanlov va olimpiadalarda munosib ishtirok etishini ta'minlash, bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish yigit-qizlarni kasbga yo'naltirish, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, turli ilmiy to'garaklarga jalb

etish hamda muammo va kamchiliklarini bartaraf etish, ularga atroflicha yechim topish kabilarni amalga oshirish vazifalari belgilangan.

Asosiy qism.

Xorijiy oliy o'quv yurtlarida tyutorlik faoliyatini amalga oshirishda bir qator vazifalarga amal qilinadi. ular faoliyatining asosi quyidagilar hisoblanadi:

V.F .Gabdulxakov, tyutorning asosiy vazifalariga quyidagilar kiritadi: [3]

- bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlash vazifasi (tyutorning pedagogik yordami o'quv materialini tushunish va uni o'zlashtirishni ta'minlashi kerak, tyutor yangi ko'nikmalar va xatti-harakatlar usullarini rivojlantirishni rag'batlantirishi kerak);

- tashkiliy vazifa, bu talabning ta'lim muassasasi bilan o'zaro munosabatlarini muvofiqlashtirish, talabalarning tyutor va bir-biri bilan o'zaro munosabatlarini tashkil etish, o'zaro mashg'ulotlarni tashkil etish, mashg'ulotlar ketma-ketligi va vaqtini boshqarish;

- talabalar va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro muloqotni amalga oshirish bilan bog'liq kommunikativ vazifa; guruh dinamikasini boshqarish, guruh pozitsiyalari va rollarini taqsimlash kabi vazifalarni bajaradi;

- talabalarning individual motivlari va ehtiyojlarini aniqlashni talab qiluvchi motivatsion vazifa; ta'lim bilan bog'liq shaxsiy istiqbollarni tushunishga yordam berish;

- talabalarning individual qiyinchiliklarini aniqlashga qaratilgan monitoring va nazorat, ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etishga yordam berish; talabalar faoliyatini bosqichma-bosqich nazorat qilish; ta'limni tugatgandan so'ng bilim va ko'nikmalarni nazorat qilish va baholash.

Tyutorlar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalarini tahlil qilib, biz tyutorlarni qo'llab-quvvatlashning quyidagi shakllari amalda o'zini yaxshi ko'rsatgan degan xulosaga keldik.

- Individual tyutor maslahati (suhbati) - tyutori qo'llab-quvvatlashning individual tashkiliy shakli bo'lib, u o'qituvchi bilan har bir talabning shaxsiy rivojlanishi va ta'limi bilan bog'liq muhim masalalarni muhokama qilish, ta'lim talabini aniqlash va uni amalga oshirish uchun resurslarni izlashdir.

- Guruhli tyutor maslahati - bu o'xshash kognitiv qiziqishlarga ega talabalarning individual ta'lim traektoriyalari, marshrutlari va dasturlari bo'yicha tyutor yordami ko'rsatiladigan dars. Tyutor bir vaqtning o'zida bir nechta ish turlarini bajaradi: motivatsion, kommunikativ va aks ettiruvchi. Bo'lajak tyutor maslahati mavzusini guruhdagi barcha talabalar bilan birgalikda muhokama qilish tavsiya etiladi. Bu, bir tomondan, maslahatlashuvning o'zi davomida yaxshi niyat, o'zaro tushunish va hamkorlik muhitini yaratsa, ikkinchi tomondan, maslahatlashuv samaradorligini ta'minlaydi.

- Tutorial (tyutor seminari) - fikrlash, muloqot va reflektiv qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan faol guruh treningi. Bu interfaol va intensiv o'qitish usullaridan foydalangan holda ochiq o'quv sessiyasi. O'quv qo'llanma, shuningdek, o'quv jarayonini jonlantirish va diversifikatsiya qilish, kognitiv faoliyatni faollashtirish, ijodiy qobiliyatlarning namoyon bo'lishini qo'zg'atishga va nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llashni rag'batlantirishga qaratilgan.

Bunday ish talabalarning individual va guruhli aks ettirish texnologiyalarini egallashiga yordam beradi.

- Trening. So'nggi paytlarda treninglar o'qituvchilar va tyutorlar tomonidan talabalarni qo'llab-quvvatlashni tashkil etishning samarali shakllaridan biri sifatida tobora ko'proq foydalanilmoqda. Mashg'ulot jarayonida zarur ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish nafaqat ularni esda saqlashni, balki ularni darhol, o'quv ishlari davomida bevosita amaliyotda qo'llashni ham nazarda tutadi. Treninglarda, xuddi o'quv qo'llanmalarida bo'lgani kabi, lekin faqat ancha intensiv shaklda, faol o'rganishning turli usullari va vositalari keng qo'llaniladi: biznes, rolli va simulyatsiya o'yinlari, elektron va bosma determinantlar bilan ishlash, modellashtirish, aniq vaziyatlarni tahlil qilish va guruh muhokamalari.

Tyutor ishining o'ziga xos shakllari, usullari va texnologiyalarini har safar tanlash o'qituvchining qat'iy individual tanlovi bo'lib, o'qituvchining yoshi va shaxsiy xususiyatlariga, shuningdek, o'qituvchining shaxsiy va kasbiy afzalliklariga bog'liq.

Tyutorning asosiy faoliyati:

- talabaga o'z qiyofasini, shaxsiy kontsepsiyasini yaratishda, shuningdek, o'ziga xosligini anglashda yordam berish;

- talabaga uning ta'lim va kasbiy qiziqishlarini tushunishga yordam berish, ularni amalga oshirish uchun resurs xaritasini tuzish va ishlab chiqish;

- ilmiy bilimlarning turli sohalarida sub'ektlarning individual harakatini ta'minlash;

- individual ta'lim uslubi xususiyatlari bilan ishlash;

- talabalarga ta'lim jarayonida o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini rivojlantirish va o'zini namoyon qilish

imkoniyatini beradigan texnologiyalarni (bilimlar yig'indisini emas) o'zlashtirishda yordam berish.

Muhokamalar va natijalar.

Ta'lim muassasalarida tyutorlik faoliyatini amalga oshirish tajribasini tahlil qilib, shuni aytishimiz mumkinki, tyutorlik faoliyatining vositalari quyidagilar bo'lishi mumkin:

- konsultatsiya texnologiyasi;
- savol berish texnologiyasi;
- faol tinglash texnologiyasi;
- portfel;
- kognitiv qiziqishlarni qo'llab-quvvatlash texnologiyasi;
- Dizayn va tadqiqotni qo'llab-quvvatlash texnologiyasi
- faoliyat;
- Case usuli (aniq vaziyatlarni tahlil qilish usuli);
- guruhda ishlash texnologiyasi;
- Ta'lim turizmi.

T. M. Kovaleva savol-javob metodini tyutorlik ishining asosiy quroli deb hisoblaydi. To'g'ri va o'z vaqtida berilgan ochiq va yopiq savollar, mavzuni o'ta tor yoki aksincha kengaytirish qobiliyati va faol tinglash usullaridan foydalanish professional tarzda tashkil etilgan tyutorlik mashg'ulotlarini tavsiflaydi. Savollarning quyidagi turlari farqlanadi: ochiq, yopiq, yarim yopiq, tushuntirish, nazorat, bilvosita, sinov va boshqalar. Savol berishning turli usullarini ommabop adabiyotlar yordamida o'zlashtirish va savollarga moslashtirish mumkin. [4].

Tyutor talabalar bilan ishlashda qo'llashi mumkin bo'lgan texnologiya va usullar quyidagi ta'lim texnologiyalaridir.

- "Case learning" (amaliy vaziyatlar tahliliga asoslangan o'qitish usuli);
- "Portfolio" (ta'lim natijalarini taqdim etish usuli);
- "Munozara" (ommaviy muhokamani tashkil etish usuli, unda siz o'z nuqtai nazariningizni eng yuqori dalillar bilan bahslashishingiz va teskarisini rad qilishingiz kerak) va boshqalar [8].

Masalan, o'rta yoshlilar tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlarning raqobatbardosh va kommunikativ jihatlari ayniqsa muhimdir, bu esa tyutor ishida alohida aks ettirish mavzusiga aylanishi mumkin.

Tyutor ish shakllari - konsultatsiyalar, individual va guruhli o'quv mashg'ulotlari (seminarlar), tarbiyaviy tadbirlar, treninglar talabalarining yoshi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda qo'llanilishi kerak. Tyutori qo'llab-quvvatlash (har qanday tashkiliy shaklda amalga oshirilganda) har doim individual maqsadli bo'ladi, shuning uchun uni amalga oshirishda va ma'lum bir talaba bilan o'zaro aloqa qilish uchun mos keladigan shaklni tanlashda moslashuvchanlik va o'zgaruvchanlikka rioya qilish kerak. Ba'zi tyutorlik faoliyatida qo'llaniladigan metodlar namunasi.

1-jadval.
Tyutorlik faoliyatida qo'llaniladigan metodlar

Yo'nalishlar	Usullar
"Pedagogik-psixologik tadqiqot metodlari"	-vaziyat usuli; - matn parchasini tahlil qilish; - kuzatish va tajriba; - kontentni tahlil qilish; - so'rov; - o'lchash; - sinov;
"Tyutorlik amaliyoti asoslari"	- pedagogik maslahat; - tyutorlik modellari va shakllari hamrohlik; - "Portfolio" texnologiyasi; - "Munozaralar"; - "Ta'lim sayohati"; - "Tanqidiy fikrlash"; - ta'lim resurslari xaritasi; - "Case study"; - "Ijtimoiy-madaniy o'yin";
"O'quv jarayonida talabalarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash"	- Pedagogik-psixologik- metodlar diagnostika va maslahat; - o'yin terapiyasi; - Art terapiya;
"Tyutorlik tamoyillari va sxemalari"	- tyutori qo'llab-quvvatlash modellari; - pedagogik texnologiyalar va ochiq ta'lim texnologiyalari; - tanqidiy fikrlash texnologiyasi; - "Munozaralar"; - "Portfolio"; - "Pedagogik ustaxona"; - ijtimoiy-o'yin texnologiyalari; - tyutori qo'llab-quvvatlash shakllari; - Case usuli; - "O'qish va yozish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish" texnologiyasi - tyutorlik faoliyatida xaritalash va sahnalashtirish; - Dizayn va tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash texnologiyasi

Xulosa. Darhaqiqat oliy talim muassasalarida tyutor pedagogik faoliyatini tashkil etish bu uning axloqiy fazilatlariga ega bo'lish san'ati va ko'nikmasini amalga oshirish, ishbilarmon, bilim darajasi, ustozlik mahorati, ongi, jamiyatdagi obro'si, o'zini ijobiy tarzda namoyon qilishi, maqsadli ravishda ish olib borishi, dunayoqarashi, tanqidiy fikrlashi, jamoadagi muhitni sezishi, eng muhimi olib borayotgan ish faoliyatini aniq rejalashtirishi, turli-tuman vaziyatlarni taxlil qila olishi, talabalarning o'ziga jalb etishi va ishontira olishi, so'z bilan ish birligini ta'minlashi kabilar uning asosiy kompetentsiyalari hisoblanadi. Tyutor tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishda o'z vazifasini puxta va halol bajarishi, talabalar faoliyatini takomillashtirish va ularning ma'suliyati va ma'naviyatini yuksaltirishda o'z samarasini ko'rsatadi. Tyutorning kasb mahorati va zamonaviy tafakkurga ega bo'lishi, tarbiya jarayonini boshqarishda har tomonlama to'g'ri qarorlar qabul qila olishi, belgilangan maqsadlarga erishishda aniq vazifalarni belgilab beradi. Tyutor nafaqat ta'lim-tarbiya ishlarini olib borishda, balki jamiyatning taraqqiy etishida katta kuch vazifasini bajaradi.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni//lex.uz
2. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2021 yil 30 sentabrda qabul qilingan Oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik tizimi joriy etish to'g'risidagi buyrug'i va nizomi
3. Габдулхаков, В.Ф. Тьюторинг творческой деятельности. Компоненты педагогической технологии / В. Ф. Габдулхаков. - Москва, 2013. - С. 133–155.
4. Ковалева, Т.М. Тьюторское сопровождение как управленческая технология. Технологии открытого образования / Т.М. Ковалева. - М. : АПКИПРО, 2002. - 23 с.
5. Абрамовских, Н.В., Казаева, Е.А. Тьюторство: история и современность // Вестник Шадринского государственного педагогического института. 2013. - №3(19). — С. 10.
6. Колосова.Е.Б. Тьютор как новая педагогическая профессия. М. Чистые пруды.2008.
7. Челнокова, Е.А. Тьюторство в ретроспективе // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. - 2012. -№7. — Т. 71. — С. 117
8. Волченкова, К.Н. Тьюторское сопровождение как основа субъект-субъектных отношений тьютора и студента // Вестник Южно-Уральского государственного университета. - 2013. - №3. - Т. 5. - С. 73
9. Ковалева, Т.М. Возможности тьюторского сопровождения в современном
10. Ковалева, Т.М. Возможности тьюторского сопровождения в современном ВУЗе:[Электронный ресурс]. 2010. URL: http://www.thetutor.ru/library/higher_education/39 .
11. Профессия «тьютор» / Отв. ред. С.Ю. Попова. - М.-Тверь: «СФК-офис», 2008. - С. 38.
12. Андреева, Е.А. Сравнительный анализ моделей тьюторства (на примере Англии,Германии, Объединенных Арабских Эмиратов и России): автореф. дисс. ... канд. пед.наук / Е.А. Андреева. - М., 2012. - С. 13.
13. Молоков, Д.С. Зарубежный опыт тьюторского сопровождения развития одарённого ребёнка в условиях взаимодействия общего, дополнительного и профессионального образования // Ярославский педагогический вестник. - 2014. - №1. - Т. 2. — С. 62.
14. Бочкарева, С.М. Особенности тьюторства в современной зарубежной высшей школе //Высшее образование сегодня. - 2011. - № 3. - С. 9.